

va zăsească" - a spus ea la TVR1 - în urmă pe telefon.

înțe ce a scăpat de nelesă și a vrut să
opfie - mama sa adoptivă a reușit
se încredință după o sepozitivă,
tatăl său adoptiv trebuia să fugă într-o
băte porno XXL - Sandra Newman
băieță în Londra anilor '80 într-un
viciu scordid punk-rock, între o comunitate
venelă de boem, viziuni și anar-
chiști și durea existență în profesioniști
cărăi și adesea răsuflare cu lapte
împinguată era numai luna în loc de
peste. În patru luni următoare, în care
mamele să răsuflare să devină în formă,
mă bucură să devină și eu mame.

Înainte să devină mame, am să devin
mă. A fost mulțumită să devină foarte
gută care să nu prindă nicio prindere
în Hollywood, fără să devină capătană
și, a primit o binecuvântare de
reducător într-un oraș în care se anunță
cosmonauții din Universul Sovie-
tic încă desigur, și-a păstrat părintele.

bucuri incredibile, mai spectaculoase
înger. Sau că un copil face o cunoaș-

SANDRA NEWMAN

ARTA DE A CÍTI CLASICIÍ FĂRĂ REVERENȚĂ

Ediția a II-a, revizuită
Prima ediție a apărut cu titlul LIT KIT

traducere din limba engleză de
MIHAI MOROIU

Paul Verlaine (1844–1896)
 Jules Laforgue (1860–1887)
 Stephane Mallarmé (1842–1898)
 Alexander Blok (1880–1921)
 Guillaume Apollinaire (1880–1918)
 William Butler Yeats (1865–1939)
 Henry James (1843–1916)
 Gertrude Stein (1874–1946)
 Franz Kafka (1883–1924)
 T.S. Eliot (1888–1965)
 William Carlos Williams (1883–1963)
 Ezra Pound (1885–1972)
 James Joyce (1882–1941)
 Marcel Proust (1871–1922)
 Virginia Woolf (1882–1941)
 Ernest Hemingway (1899–1961)
 F. Scott Fitzgerald (1896–1940)
 William Faulkner (1897–1962)

CUPRINS

Mulțumiri	5
Introducere	7
1. Grecia: Leagănu civilizației grecești	11
2. Roma: Când lumea era condusă de italieni	33
3. Evul Mediu și între timp	50
4. Renașterea: Înapoi la viitor	74
5. William „sunt tare și am capitolul meu separat” Shakespeare	99
6. Uite și puritanii: Ploaia strică parada	131
7. Franța și Anglia în secolul al XVII-lea: Superficialii	150
8. Epoca Luminilor sau: Când oamenilor le-a venit mintea la cap și au început să credă ce credem și noi	168
9. Romanticii: Autorul ca erou (al autorului)	202
10. Apar și americanii	238
11. Realismul amabil: Romanul inedit	267
12. Realismul nepoftit: Francezii și rușii fac echipă ca să deprime lumea	307
13. Secolul XX cel dezordonat: Încheiat în sfârșit	341
14. Concluzie: Dincolo de literatura occidentală	408
Cronologie	412

GRECIA: Leagănu civilizației grecești

GRECIA: Leagănu civilizației grecești

Termenul de „literatură clasică” se referă la opere ale vechilor greci și romani, scrise în perioada Antichității clasice – între aproximativ 900 î. Hr. și 400 d. Hr. Întreaga literatură occidentală provine, la urma urmei, de la greci și romani, deși adesea a mai făcut un ocol prin limba engleză și printr-o sticlă de whisky. Secole la rând, studiul limbilor clasice a fost considerat baza oricărei educații solide. Mulți dintre autorii pe care îi vom întâlni în paginile ce urmează au învățat aceste limbi moarte încă de pe când aveau cinci ani. Acum și ei sunt morți. O fi meritat? S-ar putea să nu aflăm niciodată.

În zilele noastre se citesc doar câteva dintre operele grecești și latine de prim rang, aproape niciodată în original. Recomandăm cu tărie citirea operelor – în limba modernă la îndemână. Vei părea intelligent într-o măsură disproportională față de efortul pretins. Și, indiferent că altcineva a făcut treaba cu adevărat dificilă, de traducere din greacă, te poți bucura în voie de toată stima. Dar nu face greșeala să înveti greaca, pentru că te vei trezi plasat, din categoria „intelligent”, în cea de „prezență asexuată care deranjează”.

Notă: Dacă „literatura clasică” se referă la opere din Antichitatea greacă și latină, termenul de „clasic” a ajuns să fie atribuit oricărui lucrări vrednice de studiu, chiar dacă au fost scrise de portoricanii, în anii șaptezeci. Nu confunda „literatura clasică” și „clasicii” – și, mai ales, niciuna dintre aceste categorii nu trebuie amestecată cu cea de „clasic instantaneu”.

„Clasic instantaneu” este un oximoron întâlnit doar în citatele tipărite pe coperta a IV-a de cărți. Ce înseamnă? Ei bine, de obicei înseamnă că autorul citatului este un lingvist vândut trup și suflet industriei editoriale. Alteori însă, poate să însemne că e sufletul-pereche al autorului.

GRECIA: BAZELE

În Grecia antică, materialul care în zilele noastre ar sta la baza unui roman sau a unui scenariu era întotdeauna redat sub formă de poem. De fapt, discursurile politice erau scrise în versuri, filosofia era scrisă în versuri, relatăriile evenimentelor sportive erau și ele scrise în versuri. Mi-ar plăcea să vă pot spune că poezia era scrisă în proză, dar, vă! poezia era și ea scrisă ca poezie.

O altă diferență: în acele vremuri, poezia era întotdeauna cântată, nu citită. O poetă ca Sappho compunea muzica pentru operele sale și le interpreta public. Și Homer era un cantautor. Iar lira era chitara acustică a acelor timpuri. De aici se trage și termenul de „poezie lirică” – poezie cântată în acompaniamentul lirei. Anumite cântece erau interpretate de grupuri pasionate de tineri sau tinere, care dansau în timpul cântului – cum fac astăzi PussyCat Dolls. Ceea ce atunci nu se considera trivial. Din căte se pare, zeilor le plăcea.

Chiar și după ce grecii au învățat să citească și să scrie, preferau să asculte cântăreți, în loc să citească poezie – la fel ca noi!

CUM SĂ PARI SPIRITAL!

În orice conversație despre literatura clasică, dacă vrei să pari spiritual, strecoară, zâmbind detașat: „Homosexualitatea era considerată normală în Grecia antică, desigur.” Cum toată lumea știe atâtă lucru, este esențial să plasezi replica la timp, ca să nu îți-o ia altcineva înainte. Și dacă se întâmplă, fă cu ochiul și spune: „Când ești la Roma...”

HOMER (probabil secolul al VIII-lea î. Hr.)

Cine a fost Homer?

Homer, dacă a existat cu adevărat, a fost probabil un bard ambulant, care primea mâncare, un loc de dormit și bacșisuri în schimbul distracției oferite seara. Unii cărturari fac speculația că partea a doua a *Odiseei* se întinde atât de mult din cauză că Homer ar fi găsit o gazdă cu bucătar bun și ar fi urmărit să obțină astfel câteva zile de ospitalitate în plus.

Interesant, dar este fapt aproape sigur că Homer, cel mai mare autor al Antichității, nu știa să citească și să scrie. Ceea ce a trecut nebăgat de seamă, gândindu-ne că nici cei din jur nu aveau aceste deprinderi. Întrebarea mai grea este nu dacă Homer știa să citească, ci dacă a fost o persoană în carne și oase. Astăzi, mulți au dubii că ar fi existat un om real, numit Homer, care a compus, de unul singur, *Iliada* și *Odiseea*.

Principalele teorii:

- Nenumărați poeți au cântat versiuni ale poveștilor, copiate și prelucrate de-a lungul generațiilor. Din

cauză că poemele erau prea lungi să poată fi memorate cu fidelitate, o parte din materiale erau inventate ad hoc. Poemele, aşa cum le cunoaștem, sunt rezultatul înghețării textului în punctul în care grecii l-au consumnat. „Homer” era numele cu care cântecele erau asociate, prin tradiție, dar chiar dacă el a existat în realitate, de la moartea sa cântecele se schimbaseră de nenumărate ori.

- *Iliada* și *Odiseea* au fost scrise de două persoane diferite, care se cunoșteau bine între ele; probabil un maestru și discipolul său, sau tată și fiu, sau doi cowboy care se iubeau, în taină.
- Homer a fost femeie, teorie propusă de Samuel Butler, autor al romanului *The Way of All Flesh* (*Și tu vei fi fărâna*). Atât de puțini cred în această versiune, încât cu atât mai mulți au citit *The Way of All Flesh*.
- În primul și primul rând însă, Homer era orb. Grecii antici credeau în această versiune, care este plauzibilă, cecitatea fiind răspândită în rândul barzilor din toate tradițiile orale ale lumii. Neputând să devină fermieri, vânători sau păstori, orbii optau pentru muzică. Același lucru, și în marea tradiție a interpretilor de blues, unde și întâlnim, spre exemplu, pe Blind Lemon Jefferson și pe Blind Willie McTell și pe Gropes Joe Washhouse și pe Al „Needs Glasses to Read” Possombone¹.
- Teoria potrivit căreia Homer ar fi fost clona lui Homer, trimis înapoi în timp, din viitor, ca să împiedice războiul galactic împotriva Legiunilor Bacteroide, în 2045, teorie pe care încă nu a propus-o nimeni. Ceea ce nu o împiedică să fie adevărată.

¹ Ultimele două nume sunt invenții ironice (n. tr.).

Iliada

În Grecia antică se considera că poezia ar fi inspirată de una dintre cele nouă „muze”, zeițele artelor. Astfel, *Iliada* începe cu o invocare: „Cântă, zeiță, mânia ce-aprinse pe-Ahil, Peleianul.” Versul este de departe cel mai faimos din carte, fiind și limita maximă atinsă de majoritatea cititorilor. Prin urmare, „Cântă, zeiță, mânia ce-aprinse pe-Ahil, Peleianul” este citatul perfect, atunci când în conversație vine vorba de *Iliada*. (Vai, sigur vine vorba. Nu fiți vanitos.)

Cât recitați, luați un aer visător, ca și cum v-ar evoca multele ore de extaz petrecute sub bolta de curmal japoanez, transportat de versuri divine.

DESPRE –AD

Sufixul –ad, uneori –id, înseamnă „care se referă la, despre”. Ili– este o formă scurtă pentru Ilion sau Ilium, cetatea troiană asediată în poem. Ne vom întâlni mai târziu cu *Eneida* lui Virgiliu (poem despre eroul Eneas) și cu *Dunciada* lui Alexander Pope (despre rivalii săi literari). În *The Sotweed Factor* (*Factorul de „iarba dracului”*), de John Barth, eroul său scrie *Marylandiada*, despre Maryland. Aș putea să continui la nesfârșit cu astfel de exemple, atât că acum nu-mi mai vine niciunul în minte.

Înainte de începutul propriu-zis al poveștii, Elena din Troia a fugit de la soțul ei, Menelau, cu o pușlama chipeșă, Paris. Drept urmare, toată flota grecească asediază Troia vreme de zece ani, cel mai mare efort material și uman făcut vreodată de dragul unei urmăririi.

În vremurile bune de demult, când civilizația nu era încă decât un vis urât, armatele învingătoare tărau toate femeile națiunii învinse în sclavie, cu scopul de sex și/sau muncă silnică, oarecum în felul în care procedează francezii din zilele noastre. Această înrobire în masă îi scotea din

înțeles înainte de a fi uciși în masă. (Ca nota generală, toți eroii lui Homer erau analfabeți care considerau violul și genocidul proceduri normale. Generații întregi de băieți europeni au fost crescuți cu Homer. Ziceam și eu, aşa.) Odată captureate, tinerele proaspăt transformate în sclave erau împărțite, cea mai bună revenindu-i căpeteniei armatei, următoarea secundului său și aşa mai departe, până când soldații de rând se alegeau cu fete care arătau ca Salman Rushdie, sfărăiau și nu aveau ureche muzicală.

La începutul poveștii, cel mai de seamă rege din rândul grecilor, Agamemnon, are o problemă. Noua sclavă aleasă cea dintâi de el, Chryseis, este fiica lui Chryses, preot al zeului Apollo. Simțindu-se insultat, Apollo îi nimicește pe greci, la grămadă. Furia zeului nu se potolește decât dacă Tânără sclavă este trimisă acasă. Regele Agamemnon se îmbufnează și se agită teribil, zicându-i celui mai bun luptător al său, Ahile, că are de gând să-i ia sclava, pe Briseis, în schimbul lui Chryseis.

Ahile se agită și mai tare și spune că, dacă va fi aşa, nu are de gând să mai lupte; și să nu se plângă nimenei că n-a știut, căci fără Ahile e vai și amar de greci, rămân bieți debili fără apărare, incapabili să mai facă ceva.

„Mda, mă doare-n cot”, zice Agamemnon.

Ahile se retrage turbat în cortul său, izbucnește în lacrimi și îi spune toată povestea mamei sale Thetis, o nimfă de râu.

„Doamne, cine m-a pus să fac copii?”, exclamă ea.

„Du-te și cere-i lui Zeus să pedepsească întreaga armată grecească, până când mă imploră să mă întorc la ei”, îi zice Ahile. (N.B.: Privîți în ansamblu, eroii lui Homer prezintă nivelul de dezvoltare emoțională al elevilor de clasa a treia.)

Ca să o scurtăm, Thetis consimte, iar Zeus îi dă ascultare, pentru că este una dintre favoritele sale, chiar dacă spune chiar el, cu gura lui: „Mă omoară nevastă-mea, dacă află ceva.”

Vreme de multe, multe pagini după aceea, Zeus pedepsescă întreaga armă grecească, provocându-le înfrângere după înfrângere, în pofida efectivelor și puterii lor de foc superioare și în pofida faptului că, ipocrit, le acceptă în continuare jertfele, râzând în pumni. (Hei! Nu cumva s-a întâmplat la fel și în Vietnam? Ceva e putred aici!)

În general, *Iliada* constă dintr-un sir de bătălii. Într-o scenă tipică, unul dintre eroi împunge cu vârful lăncii ochiul unui dușman muribund și, ridicându-l spre cer, pronunță un discurs care se limitează la „Ha, ha! Așa-ți trebuie!”. Sâangele curge în valuri, intestinele se revarsă, creierii se împroașcă, iar învingătorul triumfă cu un chiot vrednic de un personaj negativ din James Bond. Trebuie să fi existat o vreme când cititorii au descoperit în *Iliada* o combinație a bucuriilor filmului de acțiune cu cele ale filmului horror. Si unii cititori continuă să le descopere, dintr-un motiv sau altul. Altora, în schimb, le transmite un sentiment straniu, ca și cum ar citi același fragment mereu, la sfârșit.

Rezumat: până la urmă, prințul troian Hector îi măcelărește, cu mâna lui, pe majoritatea grecilor, în vreme ce Ahile stă la el în cort, cu brațele încrucișate. Când cel mai bun prieten al lui Ahile, Patroclu, cade și el ucis, Ahile intră în sfârșit în acțiune și îl omoară pe Hector. Ultima treime din carte constă mai ales din funeralii și bocete, inclusiv cu descrierea pe larg a competițiilor atletice care însoțeau funeraliile, în tradiția grecească. Acesta era tronsonul preferat al *Iliadei*, pentru greci, corespondentul paginilor de sport de astăzi.

HOMER CEL CU MULTE ADJECTIVE

Imposibil să nu răsfoiești orice introducere la *Iliada* ori la *Odissea* fără să întâlnești o explicație a epitetelor. Epitetele sunt determinante concise adăugate înainte sau după numele unui personaj, ca „sprintenul Ajax”,

„Athena cea cu ochi cenușii“ sau „Diomede îmblânzitorul de cai“. Ester căt să poate de verosimil să fi servit, inițial, ca să poată fi adăugate, în ultima clipă, ca să completeze numărul necesar de silabe dintr-un vers. Unele epitete sunt atribuite exclusiv unui anume muritor sau zeu, ca „fulgerătorul, Olimpicul, împăvăzatul Zeus“ sau „Afrodita cea cu surâsul dulce (*philomeides*)“. Altele sunt mai generice, iar cele mai multe acoperă o gamă atât de largă, încât sunt ca și cum ai spune „Domnul Ahile“ și „Doamna Athena“. Aproape orice bărbat are „mâna vânjoasă“ sau este „ca pomul înalt“ și „îndărjit în bătaie“, spre exemplu; în vreme ce toate grecoaicile par să fi avut „plete frumoase“, fără excepție. Cântărețul din epoca lui Homer putea să apeleze la asemenea formule ori de câte ori se vedea în impas – foarte asemănător cu felul în care politicienii de astăzi recurg la sintagme lipsite de sens, ca „frați americani“, „în măreața noastră țară“ și „nu voi crește impozitele“.

Odiseea

La începutul *Odiseei*, războiul troian s-a terminat, în sfârșit, și toți eroii cu brațe vânjoase s-au întors acasă. Odiseu, în schimb, încă nu a reușit să ajungă de la Troia în Ithaca natală, după zece ani. Nici nu e de mirare că supușii săi l-au declarat mort, iar casa lui Odiseu s-a umplut cu peste o sută de pretendenți la mâna Penelopei, soția sa, dornici să-i ocupe tronul de rege.

Din motive niciodată explicate, Penelopa le oferă ani la rând masă și casă celor peste o sută de bărbați, în loc să le zică „Mulțumesc, nu, n-am să mă mărit cu voi“. Nu este împede nici de ce căsătoria cu Penelopa l-ar fi făcut automat rege pe cel ales, de vreme ce nu aşa funcționează lucrurile în oricare pasaj din Homer sau în istoria Greciei. Unii cărturari susțin că acest detaliu al intrigii stă mărturie unei

societăți patriarhale mai vechi. Fie e asta, fie echivalentul de secol al VIII-lea î. Hr. al unui subiect aiurea, de telenovelă.

Amestecul permanent al zeilor în treburile omenești este un alt aspect al literaturii grecești aparent exagerat astăzi. Iar intervenția divină nu se producea în numele unor țeluri mai înalte, ca să-i răsplătească pe cei drepti și să-i pedepsească pe răufăcători, aşa cum ne-am putea aștepta. În general, motivele erau mărunte, zeii se lăsau convinși din vanitate, din gelozie sau pentru că îi solicita cineva greu de refuzat. Adesea se prezintau sub chipul vecinului de casă, aparent dispuși să dea sfaturi „practice“, altfel nesolicitata. Zeus se făcuse renumit pentru abilitatea sa de a lua orice formă și trecea prin minte, ca să convingă fetele să facă sex cu el – taur, lebădă, o ploaie de aur. Se pare că nu-i trecuse prin minte că fetele ar fi fost dispuse să se culce cu cineva având înfățișarea de zeu grec.

Cam jumătate din *Odiseea* relatează călătoria lui Odiseu spre casă, în timpul căreia sunt uciși toți oamenii săi. Cealaltă jumătate povestește cum i-a omorât pe toți pretendenții din casă, cu ajutorul fiului său adolescent, Telemah. Zeița Pallas Athena îl însoțește pas cu pas, spunându-i ce trebuie să facă, înlăturând dușmanii din calea sa, făcându-l când invizibil, când irezistibil. Ieșind din formula simplă *deus ex machina*, am fi tentați să spunem: „Deus, fă-ți o viață doar a ta!“

Chiar dacă *Odiseea* este mult mai palpitantă decât *Iliada*, durează până să se pună acțiunea în mișcare. Homer se încălzește trimițându-l pe Telemah în lume, să-și caute tatăl. Narațiunea atinge intensitatea maximă când se întâlnesc cu niște oameni și iau masa împreună.

În cânturile 5–12, Odiseu se află la curtea regelui Alcinous, unde povestește toate aventurile sale de până atunci, de care a auzit toată lumea, chiar dacă nu mai știe precis de unde. Au fost reluate în nenumărate filme și cărți, deoarece sunt povești care și-au păstrat mereu

Cea mai cunoscută dintre ele rămâne probabil povestea sirenelor. În drumul său spre casă, Odiseu trebuie să treacă pe lângă insula sirenelor care, cu vocea lor prea frumoasă, îi ademenesc pe bărbați, iar ei își găsesc sfârșitul zdrobiți de țărmurile stâncoase și perfide. Odiseu este prea intelligent să cadă în cursă și își pune însoțitorii să-și vâre dopuri de ceară în urechi. Dar Odiseu vrea să le asculte pe sirene și le zice oamenilor săi să-l lege de catarg, fără dopuri. Este prima apariție documentată a „șoferului sacrificat” din istorie.

Odiseu mai trece printr-un incident cu ciclopii; într-un alt episod, vrăjitoarea Circe transformă echipajul în porci; și mai este o călătorie în lumea umbrelor, unde conversează cu mai mulți dintre eroi. De-a lungul acestor întâmplări, oamenii săi sunt uciși brutal, în vreme ce Odiseu însuși este silit, în modul cel mai oribil și mai tragic, să se culce cu femei frumoase. Putem ușor ghici cu ce personaj se identifica Homer.

Total se vede cu atât mai limpede în partea a doua a *Odiseei*, în care eroul ajunge în insula sa și-i găsește în casă pe peștorii cei grosolani. Athena îi dă înfățișarea unui hoinar bătrân, fără vreun motiv anume, și își petrece nouă cânturi bântuind pe la curte, cerând resturi și fiind tratat ca ultimul om de către nobili,izar de asemănător cu tratamentul la care cu siguranță era supus și Homer, în vreme ce își compunea epopeea!

Povestea se încheie când Odiseu, ajutat de Athena și de fiul lui, îi ucide pe cei peste o sută de nemernici. Scena se desfășoară exact ca într-un film de acțiune de la Hollywood. Nemernicii țintesc uiitor de prost, în vreme ce personajele pozitive nu-și greșesc niciodată tirul, execută acrobații teribile, supraomenești, și simultan dau și replici scurte, dar tăioase. Însă la Homer toate asta au o justificare simplă: unul dintre eroii pozitivi este un zeu atotputernic.

În latină, Odiseu echivalează cu Ulise.

	Importanță	Accesibilitate	Amuzament
<i>Iliada</i>	8	3	6
<i>Odiseea</i>	10	5	7

HESIOD

(secolul al VII-lea î. Hr., după toate aparențele)

Potrivit tradiției, grecii credeau că Homer și Hesiod ar fi fost contemporani. În realitate, Hesiod a trăit la un moment dat, după Homer. Tot ce putem ști cu siguranță este că ambii au trăit în vremea dinainte ca oamenii să știe cu siguranță când au trăit oamenii. În cercurile literare grecești, perioada este cunoscută sub denumirea de Epoca Epică.

Deși o mare parte din versurile lui Hesiod sunt dedicate mitologiei, ele revin mereu în prezent și, spre deosebire de Homer, el vorbește și despre sine. În vreme ce Homer este poetul aristocraților, Hesiod se adresează în primul rând clasei muncitoare. Ultima diferență dintre cei doi este că pe Hesiod nu e musai să-l citești.

Ce trebuie să știi despre Hesiod

1. Se pronunță cu accent pe ultima silabă. Sau cum vrei.
2. A scris *Theogonia*, despre originea zeilor.
3. A mai scris și *Munci și zile*, un lung poem-almanah cuprinzând vorbe înțelepte și sfaturi agricole nesistemizate; când să ari, ce lemn să folosești la plug, cum să-ți vânturi servitorii și să dregi busuiocul. *Munci și zile* î se adresează fratelui lui Hesiod, Perses, și nu din iubire, ci pentru că Perses a pus mâna pe moștenirea familiei prin mituirea unor judecători coruși, episod peste care Hesiod nu a trecut niciodată. Drept urmare, *Munci și zile* cuprinde o mulțime de discuții inutile despre Perses și oficialii respectivi.